

MOLNÁR TAMÁS

Bizonyítás mező- és erdőgazdálkodási vonatkozású büntetőügyekben

ABSTRACT

The complex regulation of agriculture and forestry is constantly evolving because of the continuous conflict between the short-term economic and the long-term ecological interests, and the forester himself often gets caught in the in the web of the law that for him is difficult to interpret. The chain of lawsuits known to the public as the "butterfly lawsuit" is a well-known case in which a farmer from Kokad was standing before the Debrecen District Court on charges of damaging nature. The defendant was acquitted of all charges against him by the Debrecen General Court due to lack of evidence, however, this case raises a number of questions for those dealing with the criminal legal aspect of environmental protection. The present study attempts to provide lessons for those concerned not only about compliance with the law, but also to provide people with more effective protection in a possible criminal proceeding. This study explores the peculiarities of the overlapping fields of agricultural and forestry management and of the criminal law using social science methodologies.

Keywords: agriculture and forestry ■ environmental crime ■ criminal law
■ criminal proceedings

I. A BIZONYÍTÁSRÓL RÖVIDEN

A büntetőeljárás egy közhatalmi szervek által lebonyolított megismerési folyamat, amelynek tárgya a büntetőjogi felelősség kérdésében való érdemi állásfoglalás valamely múltbeli cselekmény vonatkozásában. Maga az eljárás eljárási cselekmények láncolataként valósul meg. A közhatalom oldaláról a megismerés alanya az egyes szakaszokban cserélődik, előbb a nyomozó hatóság, majd az ügyészség, később a bíróság rendelkezik kompetenciával. Ezek tevékenysége egymásra épül, egyik eredménye a másik számára kiindulási alapként szolgál. Végül

a bíróság érdemben eldönti az ügyet.^[1] A társadalom igazságérzete és a bíróságok ítélethozatali gyakorlata között jelentős különbségek lehetnek.^[2] A bíró a jog által általánosan közvetített értékrend és a bizonyítási eljárás során megállapított történeti tényállás, mint egyedi eset szintézisét hajtja végre, amelynek eredményeként a felek közötti konfliktust külső szempontok alapján dönti el. Célja a döntéshozatal során nem az érintett felek érdekeinek, hanem a normáknak leginkább megfelelő döntési alternatíva kiválasztása. A tények megállapítása és az alkalmazandó jog meghatározása, értelmezése tehát egymásra tekintettel kerül kifejtésre. A határozathozatal logikai menetét a szillogizmus adja, amely összeköti az eset lényeges körülményeit a norma konkrét tartalmával. A jogalkalmazásban a felsőtétel helyén az általánosságban megfogalmazott norma konkrét ügy szempontjából releváns tartalmi jelentése, míg az alsótétel helyén az adott ügy felsőtétel szempontjából releváns elemei állnak. Előbbi a „mit mond a jog?“, utóbbi a „mi történt?“ kérdésre ad választ az eljárás központi kérdése, a „mit tegyünk?“ megválaszolására érdekében. A konklúzió adja a bíró döntését e két premiszra egybevetése alapján: az adott szituáció a jogszabály, mint nyelvi kifejezés jelentésén belül található, azaz bűncselekmény vagy azon kívül esik.

Fontos elhatárolni a bizonyítást a büntetőeljárás során kifejtett egyéb tevékenységektől. A felderítés szerves része a nyomozásnak, elsődleges célja az ügy lényeges körülményeinek tisztázása. Erre azonban elsősorban azért kerül sor, hogy a feltételezett tettest vagy tetteket azonosítani tudjuk, kiszolgálva ezzel a nyomozás későbbi folyamatát. A felderítés lényege, hogy megismerjük az eljárás lefolytatásához szükséges adatokat.^[3] Fontos elhatárolási szempont a nyomozás tényfeltáró tevékenysége és a bírósági eljárás keretében megvalósuló bizonyítás között az illetékes hatóságok gondolatmenetének iránya. A nyomozás során a tettel és/vagy annak következményeivel találkozik a bűnfelderítést végző rendőr. Megismerése tehát a tett felől halad a tettes irányába. A bírósági tárgyaláson ez a gondolati út megfordul, a tettes felől a bizonyítékok felhasználása révén haladunk az elkövetett tett felé. Az oksági lánc megszakadása a vádlott felmentését eredményezi.^[4]

A bizonyítás hétköznapi értelemben – a logika szabályait alapul véve – valamilyen utólagos rekonstruáló tevékenységet takar. A büntetőeljárás során a bizonyítás a múltban lejátszódó esemény megállapítására, így az anyagi igazság érvényre juttatására irányul, törvényileg szabályozott keretek között, amely megismerési folyamat végső célja annak eldöntése, hogy történt-e bűncselekmény, és ha igen, akkor kit vagy kiket terhel a büntetőjogi felelősség.^[5] A bizonyítás tehát logikai műveletek összessége, amely bizonyítási cselekmények láncolataként valósul meg. Alanyai a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC.

[1] Bócz, 1992, 84.

[2] Bárd, 2004, 48.

[3] Kovács, 2003, 22.

[4] Bócz, 1992, 93.

[5] Bérces, 2018, 20.

törvény rendelkezései alapján a hatóságok (bíróság, ügyész, nyomozó hatóság), a büntetőeljárásban résztvevő személyek (terhelt, védő, sértett, vagyoni érdekelt, egyéb érdekelt, segítők), valamint csak a bizonyítási eljárásban résztvevő egyéb személyek (tanú, szakértő, tolmács, pártfogó felügyelő). A bizonyítás egyedül a hatóságok oldalán kötelezettség, az egyéb alanyok számára csupán lehetőség az abba való érdemi bekapcsolódás.^[6] A bizonyítás tárgya azon tények köre, melyek a büntető törvények és az eljárási jogszabályok szempontjából jelentősek. Így bizonyítani kell a vád tárgyává tett cselekményt alkotó azon tényeket, amelyeket az ügyész jogilag bűncselekményként értékelt.^[7] A vádirattal szemben elvárás, hogy az a Büntető Törvénykönyv szerinti minősítést tartalmazza. Ennek elmaradása nemcsak jogbiztonsági szempontból aggályos, de veszélyezteti a tisztességes eljárás megvalósulását is a védekezési jog sérelme okán. A vád tehát tartalmilag két fő részt tartalmaz: a múltbeli esemény vonatkozásában annak absztrahált történeti tényállását, valamint jogi minősítését.^[8]

Célszerű elhatárolni egymástól a bizonyítás eszközt és a bizonyítékot. Ez előbbi kategória foglalja magába a személyek vagy dolgok azon körét, amelyek meghatározott eljárási módszer mellett történő felhasználásával a bizonyító tények megismerhetőek.^[9] A bizonyíték a bizonyítási eszközből származó információ, tehát olyan adat, amely alapján tényeket állapíthatunk meg.^[10] Az ügy szempontjából releváns bizonyítási eszközöket, illetve bizonyítékokat a bíróság feladata meghatározni. A relevancia fő ismérve az ügy lényegére tartozás. Az ügy lényegét érinti minden olyan tény, amely jogilag értékelhető. Ebből a szempontból a vádirat és az abban meghatározott bűncselekmény bír relevanciával.

A bizonyítás során a valóságot hűen tükröző tényállás megállapítására kell törekedni, annak elismerése mellett, hogy az nem mindig lehetséges. A bírósági ténymegállapítás korlátait a vádhoz kötöttség elve és a tettazonosság kritériuma jelenti. A vádhoz kötöttség elvének értelmében a bíróság döntése csak a vád tárgyává tett cselekményre vonatkozhat. A teljesség elve azonban megköveteli, hogy a bíróság az abban felsorakoztatott tényállítások mindegyikét érdemben vizsgálja, tevékenységének eredményéről indoklásában részletesen számot adjon. A tettazonosság azt jelenti, hogy a vád és az ítélet tényállása között tartalmi azonosság kell, hogy legyen. A bíróság a vád tárgyává nem tett cselekményt nem foglalhat ítéletbe, az más kérdés, hogy a vádló szerinti jogi minősítéstől eltérhet.^[11] Ennek lehetőségéről tájékoztatnia kell az eljárás során az érintetteket, egyben felhívni az ügyészt a vád pontosításának szükségességére.

[6] Kovács, 2003, 18.

[7] Háger, 2016, 3.

[8] Fázsi, 2012, 75.

[9] Bérces, 2018, 27.

[10] Háger, 2016, 12.

[11] Háger, 2013, 33-34.

II. ERDŐHASZNÁLATTÓL TÁRGYALÓTEREMIG

Az erdő egy olyan ökológiai rendszer, amely kiemelten fontos a biológiai sokféleség megőrzése, valamint a klímaváltozás elleni küzdelem szempontjából. Léte az egészséges emberi környezet alapvető feltétele, amely tény viszonylag korán felismerésre került, és az erdőhasználat jogi korlátok közé szorítását indokolta. Erdeink állagának megóvása olyan össztársadalmi érdek, amellyel szemben a gazdasági érdekek nem élvezhetnek prioritást. Ezért az erdőgazdálkodás napjainkra szigorú jogi keretek között végezhető tevékenység, amelynek végrehajtása és ellenőrzése közigazgatási szervek által végzett állami feladatként is jelentkezik.

A környezethasználat menetében megvalósuló jogsértések különböző – számos esetben egymás mellett alkalmazható – jogkövetkezményeket vonnak maguk után, szűkebb körük pedig alkalmas akár büntetőjogi felelősség megállapítására is. Hatályos környezeti büntetőjogunk vonatkozó tényállásai elsősorban a 2012. évi C. törvény (továbbiakban: Btk.) 241. §-ában szabályozott környezetkárosítás, valamint a 242., illetve 243. §-ban megtalálható természetkárosítás. Ezek közös jellemzője egy meglehetősen sajátos szabályozási technika, amely közigazgatási járulékoságot eredményez. A keretszabályok jogellenessége ugyanis valamely büntetőjogon kívüli norma megsértésében ölt testet, amelyet aztán a jogalkotó emel be tényállási elemként az adott bűncselekmény definíciójába. Mindebből világosan kitűnik, hogy a környezetvédelem területén a büntetőjog funkciója nem a környezethasználat érdemi szabályozása, hanem annak jogilag szabályozott rendje feletti őrkdés.

Az sem vitatható, hogy a környezet átalakulásával a környezetvédelem szakpolitikaként van jelen a kormányzatok életében, és a közvélemény megnyugtató érdekében a leginkább szembetűnő károsítások mára jogilag tilalmazottá váltak. A legszembetűnőbb ökológiai következményekkel a tarvágás jár, ezért a folyamatos erdőborítottóság érdekében a pro silva erdőgazdálkodás került előtérbe a véghasználat ezen módjával ellentétben. A többségi társadalom is ezt a tevékenységet ítéli el legmarkánsabban, amit jól tükröz az a tény is, hogy az ehhez kapcsolódó joggyakorlat tűnik a legletisztultabbnak. A bírói gyakorlat – a kezdeti ellentmondások ellenére – mára egységesnek mondható a tekintetben, hogy az engedély hiányában végzett, tarvágással megvalósuló fakitermelés környezetkárosításnak minősül, függetlenül az erdő rendeltetésétől.^[12] Fontos kiemelni, hogy irreleváns az érintett terület gazdasági rendeltetése mellett az is, ha egyébként az engedély kiadásának feltételei a vizsgált időszakban fennálltak. Hangsúlyozni kell, hogy a törvény a büntetés korlátlan enyhítését teszi lehetővé a bíróságok számára, amennyiben az elkövetők az elsőfokú ítélet meghozataláig az általuk okozott károsodást helyreállítják, tehát az Erdőről, az erdő védelméről és az erdőgazdálkodásról szóló 2009. évi XXXVII. törvényben (továbbiakban:

[12] BH 5/2009.

Erdőtv.) meghatározott erdőfelújítási kötelezettségüknek maradéktalanul eleget tesznek. Ebben az esetben a kiszabott büntetés bármely büntetési nem legkisebb mértéke is lehet, de ettől az elvi lehetőségtől eltekintve a cselekmény még bűncselekménynek minősül.

Más megítélés alá esik a cselekmény, ha a beavatkozással érintett erdő védett, fokozottan védett, vagy Natura 2000 hálózat részét képező területet érint. Ekkor a Btk. 243. §-ában szabályozott természetkárosítás kerülhet megállapításra, amennyiben a cselekmény a területet jelentős mértékben megváltoztatja. A természetkárosítás tényállása azért speciális a környezetkárosításhoz képest, mert az érintett földterület valamely jogilag elismert védettségi kategóriába tartozik.

A továbbiakban a környezetkárosítás és a természetkárosítás tényállását elemzem, a bizonyítandó tények körének meghatározása céljából.

III. KÖRNYEZETKÁROSÍTÁS (BTK. 241. §)

A környezetkárosítás törvényi tényállásának gyakorlati alkalmazása jellemzően a tarvágással elkövetett fakitermelésekre szorítkozik, ami rávilágít a jogértelmezés eredményének bizonytalan voltára, hiszen az élővilágon kívül elkövetési tárgyak a föld, a levegő, a víz, valamint ezek összetevői is. A tényállás legnagyobb gyengesége a szerkezeti felépítésben rejlik, egyben Wiener A. Imre intő soraira emlékeztet, aki a keretszabályozás jellemzőinek vizsgálata során állapította meg, hogy a jogértelmezés akkor a legnehezebb, ha homályosan megfogalmazott eredményt tartalmaz egy olyan kerettényállás, amelynek elkövetési magatartását a jogalkotó nyitva hagyja, hogy azt a háttérnorma töltse ki tartalommal.^[13] A magabiztos jogértelmezés a gördülékeny jogalkalmazás alapja, hiszen a releváns – és így bizonyítás tárgyát képező – tények körének meghatározása az értelmezés eredményének függvénye. A környezetkárosítás esetében a legnagyobb problémát tehát a büntetőjogilag releváns és irreleváns magatartások elhatárolása jelenti, amit jól tükröz a jogalkalmazás során következetesen alkalmazott *in dubio pro reo* elv is. Ennek lényege, hogy csak a kétséget kizáróan bizonyított tényeket lehet a vádlott terhére róni, kétség esetén felmentő ítélet születik. A büntetőeljárásokban keletkezett szakértői vélemények nemegyszer ellentétes tényeket állapítanak meg, ezzel a felmerült kétségeket tovább fokozák.

A megoldást a büntetendő magatartások körének egyértelmű és világos meghatározása jelentené. Ennek egyik lehetősége a tényállás közigazgatási járulékoságának abszolúttá tétele, tehát a környezetkárosítás kriminológiai értelemben vett másodlagos környezeti bűncselekményként történő meghatározása.^[14]

[13] Wiener, 1992, 627.

[14] White, 2016, 161.

Ennek lényege, hogy a jogszerű környezethasználatot szabályzó bizonyos normák tudati oldallal párosuló megszegését terhelné a büntetőjogi felelősség. Ez megkímélné a jogalkalmazót további tényállási elemek bizonyításától, és kidomborítaná a büntetőjog végrehajtási biztosíték jellegét. Az ilyen módon meghatározott deliktumokat a szakirodalom szimbolikus környezetkárosításnak nevezi, utalva arra, hogy a környezetvédelmi norma megsértése nem minden esetben eredményezi a környezet hagyományos értelemben vett károsítását.

IV. A TERMÉSZETKÁROSÍTÁS EGYEDVÉDELMI TÉNYÁLLÁSA (BTK. 242. §)

Jelenlegi Büntető Törvénykönyvünk a természetkárosítás törvényi tényállását két szakaszban szabályozza, amelynek indoka, hogy az egyedvédelmi, valamint a területvédelmi rendelkezések az értelmezés megkönnyítése végett hangsúlyosabban elkülönüljenek. A 242. §-ban található egyedvédelmi bűncselekmény elkövetési tárgya lehet a fokozottan védett élő szervezet egyede, a védett vagy az Európai Unióban természetvédelmi szempontból jelentős növény- vagy állatfajok egyedei bizonyos esetekben, valamint a 338/97/EK tanácsi rendelet A és B melléklete hatálya alá tartozó fajok.

Az egyed fogalmát a jogalkotó a természetvédelmi törvénnyel azonosan határozza meg, így annak tekinti az élő szervezet egyedének valamennyi fejlődési szakaszát, alakját, állapotát, az élő szervezetek keresztezéseként és kereszteződéseként létrejött egyedeket, az élő szervezet egyedének származékát, az elpusztult élőlényt, valamint annak bármely részét, továbbá azt a terméket vagy készítményt, amely a felsoroltak valamelyikéből készült, illetve ezek valamelyikéből származó összetevőt tartalmaz. Ez a megközelítés azért vet fel problémákat, mert a védett egyedeket, valamint az Európai Unióban természetvédelmi szempontból jelentős növény- és állatfajokat érintő cselekmények csak abban az esetben minősülnek bűncselekménynek, amennyiben azok pénzben kifejezett együttes összege eléri a fokozottan védett fajok esetében megállapított legalacsonyabb eszmei értéket, amely jelenleg – a 13/2001. (V. 9.) KöM rendelet alapján – 100.000 forint. Minderre tekintettel könnyen előfordulhat, hogy valaki védett élő egyed elpusztításáért természetvédelmi szabálysértés miatt felel, míg az élettelen egyedeket érintő – ökológiailag akár teljesen ártalmatlan – egyéb cselekmények a büntetőjog hatálya alá tartoznak. A biológia és a büntető anyagi jog által kimunkált egyedfogalmak különbözősége azonban az okozott kár mértékének megítélésakor a legszembetűnőbb. Ezeknek a fajoknak kizárólag eszmei értéke van, eltulajdonításukkal, illetve károsításukkal az okozott kár is eszerint alakul.^[15] A jog szempontjából tehát egy hernyó annyit ér, mint a kifejlett lepke, egy toll pedig pontosan annyit, mint a madár, amelyből származik.

[15] BH 305/1984.

A 338/97/EK tanácsi rendelet által oltalmazott fajok véleményem szerint csak akkor lehetnek elkövetési tárgyak, ha egyidejűleg valamely egyéb védettségi kategóriába is tartoznak. A jelenleg hatályos tényállás konjunktív feltételként határozza meg ezek vonatkozásában az „A és B” melléklet hatálya alá tartozást, amely kritériumnak megfelelő faj nincs, mert a mellékletbe sorolás vezérelve a kizárólagosság, az átfedésmentesség. Mindezek ellenére a bírói gyakorlat a normaszöveget a jogalkotói akaratnak megfelelően értelmezi, a büntetőjogi felelősség megállapítását az említett mellékletek valamelyikének hatálya alá tartozás is megalapozza. Ez a dogmatikailag ellentmondásos körülmény nem zárja ki ezen egyedek tárgyi eljárás keretében történő elkobzását, amennyiben birtoklásuk jogszabályba ütközik. Ebben az esetben az elkobzásra, mint intézkedésre büntetőjogi felelősség megállapítása nélkül kerülhet sor.

Az elkövetési magatartások közül a mező- és erdőgazdálkodással összefüggésben a károsítás, valamint az elpusztítás a leggyakoribb. Ezek bizonyításához jellemzően az illetékes nemzeti parkok biotikai adatbázisát használják fel a hatóságok, amely azonban csak tájékoztató jellegű adatokat tartalmaz a cselekményt megelőző állapotokról. A büntetőjogi felelősség megállapításához nem elegendő az adott egyed eltűnésének ténye, mert ez független lehet a vádlottnak felrótt cselekménytől. Bizonyítani kell, hogy az adott faj egyede az elkövetés idején megtalálható volt a területen, annak károsodása vagy pusztulása a vád tárgyává tett magatartással ok-okozati összefüggésben következett be. Ezt követően kerülhet sor az elkövető bűnösségének bíróság általi vizsgálatára.

V. A TERMÉSZETKÁROSÍTÁS TERÜLETVÉDELMI VETÜLETE (BTK. 243. §)

A területvédelem vonatkozásában a természetkárosítás törvényi tényállásának 243. §-a a háttérnormáktól eltérően határozza meg az elkövetési tárgyakat, az eltérő fogalomhasználat pedig gyakori félreértéseket eredményez. Az elkövetési tárgyként meghatározott „védett élő szervezetek életközössége” a vonatkozó háttérnorma terminológiájától eltérő kifejezés, ami téves jogértelmezés forrása is egyben. A védettségnek ugyanis nem az élő szervezet, hanem a cselekménnyel érintett életközösség vonatkozásában kell fennállnia. Az elkövetési tárgy tehát nem az az életközösség, amelynek védett élő szervezet egyede is részese, hanem az, amely a védett és fokozottan védett életközösségekre vonatkozó korlátozásokról és tilalmakról szóló 67/1998. (IV. 3.) Korm. rendelet hatálya alá tartozik.^[16] A védett életközösség fogalmát a kormányrendelet meghatározza, az csak növénytársulás vagy állatok életközössége lehet. Ezek védelmét az érintett terület védetté nyilvánításával kell biztosítani, amely oltalom országos jelentőségű terület esetén az illetékes miniszter, helyi jelentőségű terület vo-

[16] BH 36/2007.

natkozásában pedig az illetékes települési önkormányzat rendeletével jön létre, amelynek ténye az ingatlan-nyilvántartásban haladéktalanul feltüntetendő. A védett életközösségek élőhelye természetvédelmi területnek minősül, a tényállásban szereplő élőhely nem valamennyi védett élő szervezet vonatkozásában értelmezendő.

A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény (továbbiakban: Tvt.) rendelkezéseire tekintettel védett valamennyi barlang, forrás, láp, víznyelő, szikes tó, kunhalom, földvár. Az ún. *ex lege* védettség lényege, hogy a terület jogi oltalma közvetlenül jogszabály rendelkezésén, védetté nyilvánító közigazgatási aktus nélkül jön létre. Bár az egyes fogalmakat a törvény definiálja, ezek jelentős részénél hiányzik az a bizonyosság és egyértelműség, amelyet a büntetőjogi szabályozás megkíván. Ezekben az esetekben jó eséllyel hivatkozhatunk ténybeli tévedésre, amely a büntetőjogi felelősséget kizárja.

A Natura 2000 besorolású (továbbiakban: N2000) területeket sokan a védett területekkel azonosítják, bár valóban e két kategória sokszor átfedést mutat. A természetkárosítás törvényi tényállása elkövetési tárgyként határozza meg a N2000 területeket, amelyek meghatározásakor visszautal a természetvédelmi törvény rendelkezéseire. E vonatkozásban meglehetősen visszás helyzet állt elő az Erdőtörvény azon módosításának következtében, amely 2017. szeptember 1. napjától volt hatályban. Ennek eredményeként az Erdőtörv. N2000 fogalma eltért a Tvt. és a Btk. meghatározásától, jelentősen szűkítve annak jelentését. A megszorítás három irányban jelentkezett, így 2017. szeptember 1-től N2000 védelmi rendeltetés csak a közösségi jelentőségű vagy a kiemelt közösségi jelentőségű erdőkre, csak a jelölő erdei élőhelynek minősülő erdőkre és csak az erdőterületben meghatározott természetességi állapottal jellemezhető erdőkre vonatkozott.

Az erdőterület hivatkozott rendelkezése döntően gazdasági érdekeket juttatott kifejezésre azáltal, hogy számos terület N2000 védelmi rendeltetése megszűnt. Az illetékes természetvédelmi hatóság mozgástere is leszűkült, mert az érintett területek vonatkozásában csupán egyetlen okból, a jelölő élőhely kedvező természeti helyzetének fenntartása céljából kérhette az erdőgazdálkodás korlátozását, illetve feltételekhez kötését. Az alapvető jogok biztosának indítványára az Alkotmánybíróság az erdőterület ismertetett rendelkezéseit a 14/2020. (VII. 6.) AB határozattal 2020. június 9. napján megsemmisítette.

A hatályban volt szabályok ismertetését azért tartottam fontosnak, mert az azok alapján kiadott, bizonyos módon megvalósított erdőhasználatot lehetővé tevő engedélyek annak ellenére kizárják a cselekmény jogellenességét, hogy a Tvt. és a Btk. ebben az időszakban is a tágabban értelmezett N2000 fogalmat tartalmazta. A történetek rávilágítanak arra, hogy a közigazgatás egyértelmű és világos szabályozása, prudens működése elengedhetetlen a büntetőjogi normák zökkenőmentes alkalmazásához. Az igazságszolgáltatás hatékonysága a jogbiztonság megteremtésének függvénye.

A cselekmény jogellenessége kapcsán kell kitérni az olyan bizonytalan helyzetekre, mint a kaszálás jogi megítélése. A kérdés leegyszerűsítve az, hogy amennyi

nyiben az engedélyezett cselekmény elvégzéséhez a gazdának egyéb tevékenységet is ki kell fejtenie, akkor azt az engedély birtokában jogszerűen megteheti-e, vagy ez a körülmény kizárja az egyébként engedélyezett tevékenység gyakorlati végrehajtását. A kérdésre megnyugtató választ vélhetően a bírói gyakorlat fog adni. Saját álláspontom egyértelműen az, hogy a hatóságok által kiadott engedélyek legitimálnak minden, az abban felsorolt és megengedett tevékenység elvégzéséhez feltétlenül szükséges cselekményt. Jobbiztonsági szempontból ez az értelmezés kívánatos annak hangsúlyozása mellett, hogy az eljáró szervek körültekintően kötelesek megvizsgálni az engedélyek kiadásának feltételeit, a benyújtott kérelemben megjelölt cselekmény gyakorlati végrehajtásának lehetőségeit és következményeit. Az esetleges kellemetlenségek elkerülése érdekében viszont nem lehet elégszer hangsúlyozni az érintett gazdák és hatóságok szoros együttműködését valamennyi tevékenység megkezdését megelőzően.

Az elkövetési magatartásként meghatározott jelentős mértékű megváltoztatás jelentésének meghatározása szintén ellentmondásos helyzeteket teremt. Ez tulajdonképpen a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvényben (továbbiakban: Kvt.) meghatározott környezetkárosítást jelenti, amely akkor áll fenn, ha a cselekmény következményei emberi beavatkozást tesznek szükségessé, vagy visszafordíthatatlanok. Az a megváltoztatás tehát, amelynek eredménye külső beavatkozás nélkül is helyreáll, nem jelentős mértékű. A jelentős mértékű megváltoztatás minden esetben a terület Kvt. szerinti károsítását jelenti. Az eltérő nyelvi kifejezés használata a jogalkalmazás során megnehezíti a jelentéstartalom feltárását, ezáltal a jelentős tények körének kijelölését.

Megemlítendő az az érdekes helyzet, miszerint a „jelentős” minőségjelző a károsítás (jelentős mértékű megváltoztatás) esetén ténykérdést,^[17] míg a minősített eset vonatkozásában jogkérdést jelent. Az alapeset elkövetési magatartása tehát a károsítás, míg a minősített eseté a jelentős mértékű károsítás. A jelentős mérték kérdésében a bíró köteles állást foglalni, bár az annak alapját képező ténykérdések megválaszolása valóban sokszor szakértői igénybevételével lehetséges.

VI. A SZAKÉRTŐI VÉLEMÉNY SZEREPÉRŐL

Egyéb bűncselekmények jogalkalmazási gyakorlatával összehasonlítva a környezeti bűncselekmények sajátossága, hogy a bizonyítási eszközök között viszonylag magas arányban szerepel a szakértői vélemény. Empirikus kutatásom során – egyebek mellett – a Borsod-Abaúj-Zemplén megye illetékességi területén 2009-2018. években környezetkárosítás, illetve természetkárosítás tárgyában

[17] Polt, 2016, 771-815.

folyamatban volt, jogerősen befejezett büntetőeljárások ügyészégi ügyiratait elemeztem. Választásomat az indokolta, hogy ezek az eljárési ügyiratok tartalmazták azokat az ügyeket is, amelyekben vádemelésre nem került sor, ugyanakkor a bírósági szakaszba jutott eljárások esetében a bírósági határozatokat is.

Az általam vizsgált 157 akta alapján arra a megállapításra jutottam, hogy az ügyek csaknem kétharmad részében került sor szakértő kirendelésére az eljárás valamely szakaszában (94 eset). Emellett fontos kiemelni azt is, hogy 19 eljárás bizonyult eredményesnek, amelyből 15 esetben a bíróság hozott ügydöntő határozatot. A bírósági szakaszba jutott büntetőeljárások esetében a bizonyítási eljárás során 9 eljárásban használtak fel szakértői véleményt, és összességében 13 szakértői vélemény keletkezett. Ügyészi megrovás alkalmazására 4 esetben került sor, ezekben az eljárásokban 3 szakértői vélemény készült. A konkrét számok ismeretében a továbbiakban a szakértői bizonyítás témakörét vizsgáltam, a mező- és erdőgazdálkodáshoz való szoros kötődésre figyelemmel elsősorban a környezetkárosítás, valamint a természetkárosítás területvédelmi tényállásának oldaláról.

A szakértői bizonyítást a bizonyítási eljárásokon belül „mikrobizonyításnak” is nevezhetjük, mert ilyenkor speciális szakértelemmel rendelkező személyekre hagyatkozunk. A jelenség egyben praktikus jelleget is ölt.^[18] A bírósági eljárások jelentős részében megfigyelhető a szakértőktől való függés szituációja, amely helyzet a környezeti bűncselekmények esetében általánosnak tekinthető.^[19] Az eljáró bíróságnak megalapozottan állást kell foglalnia olyan kérdések vonatkozásában, amelyek szempontjából ő maga is laikus. Ez a szakértelem olyan ismereteket feltételez, amely a jogi ismeretek körén kívül esik, és az általános ismeretek szintjét meghaladja.^[20] A különleges szakértelem lehet szakkérdés vagy szakmai ténykérdés. Előbbi valamely viszony vagy körülmény szakmai megítélése, utóbbi a megállapítás tárgyát képező szakmai tények megállapítására vonatkozik.^[21] A kirendelő a szükséges ismeretekkel egyik esetben sem rendelkezik.

Indokolt elhatárolni egymástól a szaktanácsadó és a szakértő tevékenységét. A szaktanácsadót a nyomozó hatóság veszi igénybe az egyes nyomozási cselekmények megalapozott és szakszerű foganatosítása érdekében. Eljárása a szakértővel ellentétben nem önálló, tevékenységét az eljáró hatóság jogán fejti ki. A szaktanácsadó nem hoz létre bizonyítási eszközt, viszont a nyomozás állását előre viheti. A szakértő ezzel szemben a bizonyítás önálló joga alapján, akinek szakértői véleménye a bizonyítási eljárásban bizonyítási eszközként szolgál.^[22]

Szakértőt akkor kell igénybe venni, ha valamely jelentős tény megállapítása vagy megítélése különös szakértelmet igényel. A szakértő szabadsága azonban

[18] Kutrovátz, 2010, 149.

[19] Mueller, 1996, 3-20.

[20] Bakonyi, 2018, 5.

[21] Kardos, 2018, 79.

[22] Bakonyi, 2018, 5-6.

viszonylagos, mert az véget ér ott, ahol jogi értelmezésre vagy jogi mérlegelésre van szükség. A ténykérdés és jogkérdés elhatárolása a gyakorlatban nem mindig egyszerű feladat. A ténykérdések empirikus valóságra vonatkoznak, és a kriminalisztikai főkérdésekre keresik a választ, tehát hogy mi, hol, hogyan és mikor történt, ki, kivel és miért tette, amit tett. A büntetőjogi főkérdések jogkérdések, melyek felölelik a bűnösség, a minősítés, a joghátrány és az eljárási szabályok kérdéskörét.^[23] A gyakorlatban sokszor ténykérdések megválaszolása útján adhatunk választ a jogkérdésekre. Hazai viszonylatban a környezet- és természetkárosítások esetében a szakértő kirendelése tipikus jelenség, annak ellenére, hogy a környezeti bűnözés alapvető jellemzője, hogy a káros hatások csak évek vagy évtizedek alatt manifesztálódnak.^[24] A bizonyítandó tények meghatározása a jogszabály absztrakt jelentésére figyelemmel valósul meg, ezért a jogértelmezés a jelentős tények azonosítása szempontjából kiemelt jelentőséggel bír. Az empirikus vizsgálat során arra a megállapításra jutottam, hogy az esetek közel felében a szakértői vélemény jogkérdés megválaszolására irányult. Szintén gyakran előfordult, hogy a szakértő – erre irányuló kérdésfeltevés hiányában is – kompetenciájába tartozónak vallja a cselekmény minősítését is. Feladata azonban egyértelműen a tények megismerése, laikusok számára történő tolmácsolása az értelmezés megkönnyítése által.

VII. A SZAKÉRTŐI VÉLEMÉNY ELKÉSZÍTÉSÉNEK MÓDSZERE ÉS MEGBÍZHATÓSÁGA

A tudomány és a technika fejlődésével a bizonyítás eszköztára is szüntelenül megújul. A szakértői tevékenység követi az érintett tudományterület módszertani változásait. Mára a térinformatikai rendszerek segítségével az emberiség egyre pontosabban tudja megismerni környezetét, ezért a környezet- és természetvédelem sem nélkülözheti annak alkalmazását. Az alábbi táblázat az egyes növénytársulások legfontosabb jellemzőit tartalmazza, a megnevezett tulajdonság megismeréséhez alkalmazott eljárásokkal.

[23] Kardos, 2018, 76.

[24] Shover – Route, 2005, 328.

Faállomány jellemző	Módszer
Fafaj	A fafaj már kis- és közepes felbontású távérzékelte felvételekről is meghatározható, pusztán spektrális jellemzők alapján.
Magasság	A növényzet magasságának leghatékonyabb megállapítási módja a földfelszín magasságát tereptárgyak nélkül tartalmazó domborzatmodell pixelenként történő kivonása a tereptárgyak magasságát is tartalmazó felületmodellből. A jelenleg legpontosabb, de viszonylag költséges módszer a téli időszakban készült LIDAR-felvételzés.
Törzsszám	A törzsszám jól becsülhető nagy felbontású műholdképek, illetve légitelvételek alapján. Egyes módszerek a fák konkrét helyének meghatározásán alapulnak, és szorosan kötődnek a koronalehatárolás módszeréhez. A koronalehatárolás egy pontból kiinduló, szabályalapú területnövelő eljárás. A törzsszám általában alábecsült, melynek oka, hogy a távérzékelte módszerrel történő felvételek általában felülnézetből készülnek.
Koronaméret	A korona méretének meghatározása általában a törzsszám meghatározásával párhuzamosan történik, optikai, vagy magassági adatok felhasználásával, illetve ezek kombinációjával.
Záródás	A lomkoronák összterülete és a vizsgált terület hányadosa adja meg százalékban a záródás mértékét. Távérzékelési eljárásokkal jól térképezhetők.
Levélfelületi index	Szoros összefüggés mutatható ki a levélfelület nagysága és a fotoszintézis mértéke között. Távérzékelési eszközökkel nagyon nehéz pontos eredményeket elérni.
Átlagos átmérő	Távérzékelési módszerekkel közvetve számítható a fa magassági és lombkorona-méret adatok segítségével, földi lézeres letapogatással viszont közvetlenül is nagy pontossággal megismerhető a faegyedek mellmagassági átmérője és körlapja is.
Körlap összeg	A körlap egy fa mellmagassági metszetének területe, ezért légi távérzékelési eljárással közvetlenül nem határozható meg, de földi távérzékeléssel több módon is, pl. lézeres letapogatással.
Fakészlet	A fatömeg egy fa föld feletti térfogatát jelenti. Légi távérzékelési eljárással nehéz pontos fatömeget meghatározni, mert az függ a fa magasságától és átmérőjétől. A fakészlet a faállomány hektáronkénti fatömege.
Kor	A kor közvetlenül nem mérhető, viszont becsülhető jellemző. A faállomány második, harmadik szintje vagy fiatalabb, vagy árnytűrő másodrendű fajok alkotják. A színteztettséget a téli időszakban készült LIDAR-felvételek jól mutatják.

1. táblázat: Az egyes növénytársulások legfontosabb jellemzőinek megismeréséhez alkalmazott eljárások

(Forrás: Belényesi – Burai – Czímber – Király – Kristóf – Tanács, 2013, 86-93.)

A talaj tulajdonságainak megismerésében fontos eszköz a talajradar (GPR), amely a környezeti kárfelmérésben is kiegészítheti a tradicionális eljárásokat. Használható az üregesedés jelenségének felderítésére, talajszerkezeti anomáliák feltárására, szennyező anyag jelenlétének kimutatására, valamint annak haladási irányának és terjedési sebességének meghatározására.^[25]

Mára a távérzékelés szinte elképzelhetetlen lenne a térinformatika eszköztára nélkül. A távérzékelési eszközök alkalmazásának azonban vannak korlátai is, így a térbeli, valamint időbeli felbontás, a spektrális felbontás, az érzékelés tulajdonságai, illetve a jelenség szintjén maradás.

A térbeli felbontás korlátja alatt azt értjük, hogy a legkisebb képegység is meghaladja a vizsgálandó jelenség méretét. Az időbeli felbontás korlátja azt jelenti, hogy a vizsgálandó jelenség hosszabb vagy rövidebb időskálán jelentkezik, mint ami a rendelkezésre álló felvételek alapján vizsgálható. A spektrális felbontás korlátjaként kell megemlíteni, hogy a visszavert fény összetételét a rendszer sokszor nem képes érzékelni. Az érzékelés korlátja, hogy jórészt csak a vegetáció legfelső rétegét ismerhetjük meg. A jelenség szintjén maradás korlátja pedig azt jelenti, hogy a változásokat ugyan érzékeljük, de annak okait sokszor csak földi eljárásokkal tudjuk kimutatni.^[26]

Az egyes környezet- és természetkárosító cselekményeket követő büntetőeljárás központi kérdése, hogy az adott cselekmény az elkövetési tárgyat milyen módon és mértékben érintette. A megismerés, a tények feltárása speciális ismeretek meglétét igényli, ezért jellemző ezen eljárásokra a szakértői bizonyítás. A szakértői vélemények jelentős része térinformatikai eszközök által gyűjtött adatok elemzésére épül. E területen azonban a távérzékelés sokszor szükséges, de nem minden esetben elégséges eszköze a kívánt adatok megismerésének. Igazságügyi szakértőkkel készített interjúk alapján a térinformatika kínálta lehetőségek további nehézségeit is azonosíthatjuk.

A természetkárosítások esetében felmerülő legnagyobb probléma szerintük az, hogy az eljárás során egy adott terület két állapota bír relevanciával, amelyek mindegyike a múlt része. A beavatkozás megkezdése előtti, ún. kiindulási állapot ismeretlen, ennek jellegzetességeit a szakértőnek kell feltárnia. A beavatkozást követő állapot sok esetben már szintén megváltozott, mert a szakértő kirendelésére általában hónapokkal vagy évekkel a cselekmény elvégzése után kerül sor.

A fentebb említett módszertani korlátok mellett ezért hangsúlyozni kell további nehézségeket is:

- A begyűjtött adatok többsége a büntetőeljárás során túlzottan általános. A korábban kifejtett eljárások segítségével általánosságban tehetünk megállapításokat egy terület jellemzőit illetően, a szakértői munka során azonban kisebb területekről kell nagyon pontos leírást készíteni, ezért a műholdfelvételek mellett kiemelt jelentőségűek a repülőgépekről készített ortofotók is.

[25] Burken Kft., GeoVision Üzletág.

[26] Mika – Utasi – Biró – Pénzesné, 2011, 84-85.

- Fontos kérdés a földi validitás, a távérzékelte adatok helyességének földi kontaktvizsgálatokkal történő ellenőrzése. Erre sokszor már nincs lehetőség, ha a releváns időpontokban fellelhető állapotok már megváltoztak.
- A megismerés módszere a szakértők számára nyitott, egységes módszertani levél hiányában más-más módszert alkalmaznak, amelyek eredménye a szakértői vélemények sokszínűsége, esetleges ellentmondása és a bizonyítás sikertelensége.
- A természetkárosítás törvényi tényállása elkövetési magatartásként a jelentős mértékű megváltoztatást határozza meg, nem világos azonban, hogy a megváltoztatás mely foka tekinthető jelentősnek. A bírói gyakorlat az alacsony esetszám miatt nem munkált ki egységes kritériumrendszert, ezért a jogalkalmazás teret enged a szakértői szubjektivitásnak. Egy tengerbiológus és egy erdőmérnök másképp ítéli meg ugyanazt a cselekményt, mégis – ha annak feltételei fennállnak – mindkettő szakértő lehet ugyanazon ügyben.
- A szakértői vélemény hitelességére és megbízhatóságára jelentős mértékben kihat a ráfordított pénz és idő. Az ingyenesen hozzáférhető adatok nem alkalmasak a történetek kellő mélységű megismeréséhez, a releváns adatok egyáltalán nem, vagy csak jelentős ráfordítással ismerhetők meg. Bizakodásra ad okot a radaros diagnosztika gyors ütemű fejlődése, segítségével ugyanis a megismerés egyre pontosabb. Ezek a vegetációs időszakon kívül is alkalmasak faj-összetétel meghatározására, mert a rügyállás és a morfológiai jellemzők az optikai eszközökkel sok esetben nem észlelhetők.
- Problémát okoz viszont a rögzített adatok elemzése során alkalmazott szoftver. A lefuttatott algoritmus esetleges hibái sokszor még nem ismertek, a szakértőnek viszont alkalmazásuk esetén vállalnia kell a felelősséget, hiszen véleményét aláírásával hitelesíti, nevével fémjelzi.

Jelen tanulmány fókuszába kifejezetten a mező- és erdőgazdálkodáshoz kötődő büntetőeljárásokat állítottam, azonban a szakértői bizonyítás témakörében indokolt az egyedvédelmi tényállás vonatkozásában röviden kitérni a cselekménnyel érintett egyedek beazonosításának és jogi megítélésének néhány kérdésére. A biológiai rendszerezés a tudomány állásának függvényében folyamatosan változik, ami az elkövetési tárgyak meghatározása szempontjából problematikus. A jogi szempontból releváns egyedek meghatározása általában a biológiai rendszerezés alapegységéhez, a fajhoz kötődik. A tudományban azonban az egyes fajok elnevezése (tudományos neve) és az adott fajhoz tartozó egyedek köre folyamatosan változhat. Nem ritka, hogy egyedek egyes, korábban alfajként meghatározott populációit önálló fajként azonosítják, vagy korábban önálló fajként meghatározott élőlényekre – a tudományos álláspont megváltozásával – más faj alfajaként tekintenek. Emellett az is előfordul, hogy a tudományos név kérdésében nincs egységes tudományos álláspont, így több, egymással

szinonim elnevezés él a gyakorlatban, amelyek az egyes jogszabályokban nem feltétlenül vannak kimerítően felsorolva. Mindezek mellett az is tény, hogy valamely faj tudományos elnevezésének megváltozása értelmezési kérdéseket vet fel. Amennyiben a változást a jogszabályi környezet nem követi, úgy a tényállás kiüresedhet, mert a kiterjesztő értelmezés – álláspontom szerint – jogbiztonsági aggályokba ütközik.

Empirikus kutatásom arra az eredményre vezetett, hogy a szakértői igénybevételel megvalósult büntetőeljárások közel felében a szakértőnek jogkérdést (is) feltettek, ami a jogértelmezés körében felmerülő nehézségekre utal. A környezetkárosítás, valamint a természetkárosítás elkövetési magatartásának értelmezése során – a szakértői véleményekre is figyelemmel – az igazságszolgáltatás közhatalmi alanyai többféle jogi álláspontot képviseltek.

A jelentős mértékű megváltoztatás értelmezése során három különböző álláspontot azonosítottam. Az első esetben a jelentős mértékű megváltoztatás jelentéstartalmát a környezetvédelmi törvény szerinti környezetkárosítás jelentésével azonosították, lényegileg helyesen. A második esetben a jelentős mértékű megváltoztatás vonatkozásában mennyiségi szempontokat követtek, míg harmadik esetben a helyreállítási költségekre és az érintett terület kiterjedésére tekintettel határozták meg azt.

A környezetkárosítás tekintetében a tényállás első fordulatának értelmezése problémás. Ezzel kapcsolatban három tipikus jogértelmezési hibát azonosítottam. Az első esetkörben az eljárás során csak a jelentős mértékű szennyezést vizsgálták, míg a második csoportban csak a jelentős mértékű veszélyeztetést. A harmadik esetben egyáltalán nem vizsgálták a tényállás veszélyeztetési alakzatát.

Kiemelendő, hogy a szakértői vélemény a többi bizonyítási eszközzel egyenrangú, nyilvánvaló azonban, hogy annak tartalma az eljárás során nem maradhat figyelmen kívül. Fontos kritérium, hogy az abban foglaltak ésszerű magyarázatot adjanak a laikusok számára is, emellett módszertanát tekintve érthető és ellentmondásmentes legyen. A szakértői vélemény eredménye lehet kategorikus, valószínűségi vagy lehetőségi.^[27] Ez utóbbi szolgálhat a legkevesebb bizonyítóerővel míg, a valószínűségi és a kategorikus jellegű megállapítások jó alapot adhatnak a vádban foglaltak alátámasztására. Fontos azonban további bizonyítási cselekmények foganatosítása is a sokoldalú megközelítés – és így a minden kétséget kizáró bizonyítás – eszközeként. További nehézséget jelent, hogy a tudományban különféle nézetek és iskolák léteznek egy adott területen, ami a feltett kérdések eltérő megválaszolásához vezethet.

[27] Bakonyi, 2018, 7.

VIII. ZÁRÓ GONDOLATOK

A szakvéleménynek az általánosan elfogadott álláspontot kell tükröznie ahhoz, hogy jogilag értékelhető legyen.^[28] Tekintettel arra, hogy az eljárások során felmerülő szakkérdések meghatározása a vizsgált törvényi tényállás értelmezésén keresztül történik, így a jogértelmezés szerepe kiemelten fontos. A természettudományos álláspont esetleges ellentmondásossága olyan kényszerű tény, amelyen sem a jogalkotás, sem a jogalkalmazás nem tud változtatni. A szakértőknek feltett kérdések irányát azonban a jelenleginél egységesebben kellene meghatároznunk, ennek alapja azonban az egységes jogértelmezés.

A szakértői vélemények közötti, feloldhatatlan ellentmondás az *in dubio pro reo* elv következetes alkalmazását kívánja meg az ítélkező fórumtól, hiszen a jogállami igazságszolgáltatással szemben támasztott alapvető követelmény, hogy az a szubjektív befolyás és a tévedés lehetőségét a legkevesebbre szorítsa. Mindezek mellett el kell ismernünk, hogy a tévedés maradéktalan kizárására egyik igazságszolgáltatási rendszer sem képes. A hibás elítélésekhez közvetett, illetve közvetlen okok egyaránt vezetnek. A közvetlen körülmények közül kiemelendő a közvélemény nyomása, a bűnüldöző szervek sikerorientáltsága, a hatóságok szellemiségével való túlzott mértékű azonosulás. A közvetlen körülmények között kell megemlíteni a különböző eljárási hibákat, így – többek között – a megbízhatatlan vagy megalapozatlan szakértői véleményeket.^[29]

Bár az igazság nem vész el, annak megismerési lehetősége gyakran igen. A szakértői vélemény nem minden esetben alkalmas a felmerült ténykérdések tekintetében kétséget kizáró álláspont kialakítására. Tekintettel arra, hogy a mező- és erdőgazdálkodás, valamint a környezet- és természetvédelem „egy töről fakad”, így a megelőzés jegyében indokolt lenne e két terület érintettjeinek szoros együttműködése. Ennek nyomán a helyi gazdálkodók és az illetékes szervek kölcsönös tiszteleten alapuló, bizalmas viszonya meghozhatja a várt átöröslést: a mező- és erdőgazdasági, valamint ökológiai érdekek összeegyeztetését, ezáltal bűncselekmény hiánya okán a büntetőeljárások megindulásának jogszerű elmaradását.

[28] Makai, 2004, 683.

[29] Hack, 2007, 10.

IRODALOM

- Bakonyi Mária (2018): A szakvélemény szabályozása az új büntetőeljárás törvényben. In: *Büntetőjogi Szemle*. 2018/1. sz.
- Bárd Károly (2004): Igazság, Igazságosság és tisztességes eljárás. In: *Fundamentum*. 2004/1. sz.
- Belényesi Márta – Burai Péter – Czimber Kornél – Király Géza – Kristóf Dániel (szerk.) – Tanács Eszter (2013): *Távérzékelési adatok és módszerek erdőterképezési célú felhasználása*. An Augur Kft., Budapest.
- Bérces Viktor (2018): A büntetőperbeli bizonyítás alapfogalmainak dogmatikai megközelítése a hazai jogtudományban. In: *Iustum Aequum Salutare*. 2018/1. sz.
- Bócz Endre (1992): „Megismerés” és „bizonyítás” a büntetőeljárásban. In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta juridica et politica*. 1992/41. sz.
- Burken Kft.: GeoVision Üzletág. (Elérhető: http://www.geovision.hu/nyomtathato_01.html. Letöltés ideje: 2018.12.06.).
- Fázsi László (2012): A tények jogi minősítésének gyakorlati jelentősége a vádely tükrében. In: *Miskolci Jogi Szemle*. 7. évf./2. sz.
- Hack Péter (2007): *Az igazságszolgáltatás kudarcai. Vizsgálatok és megoldások az angolszász jogrendszerben*. Előadás a magyar Büntetőjogász Társaság ülésén. 2007. április 19. (Elérhető: <https://adoc.tips/az-igazsagszolgalatas-kudarcai-1-vizsgalatok-es-megoldasok.html>. Letöltés ideje: 2020.02.10.).
- Háger Tamás (2013): Az ítéleti tényállás megalapozottságával kapcsolatos egyes kérdések a büntetőperben. In: *Jogelméleti Szemle*. 2013/1. sz.
- Háger Tamás (2016): *Gondolatok a bizonyításról*. (Elérhető: https://debreceniitabela.birosag.hu/sites/default/files/field_attachment/gondolatok_a_bizonyitasrol_ht_0.pdf. Letöltés ideje: 2020.01.15.).
- Kardos Dóra (2018): *A beszámíthatóság megléte, avagy a tény- és jogkérdés határai. Jogalkotás és jogalkalmazás a XXI. század Európájában IV. konferenciakötet*. Doktoranduszok Országos Szövetsége, Budapest.
- Kovács Gyula (2003): *A büntetőperbeli bizonyítás a bűnügyi vizsgálati (nyomozó) munka tükrében*. Rejtjel Kiadó, Budapest.
- Kutrovácz Gábor (2010): Hogyan értékelhetünk szakértői véleményeket? In: Kutrovácz Gábor (szerk.) – Láng Benedek (szerk.) – Zemplén Gábor (szerk.): *Határmunkálatok a tudományban*. L'Harmattan, Budapest.
- Makai Mihály (2004): A tudomány igazsága kontra tudomány igazsága. In: *Magyar Tudomány*. 2004/7. sz.
- Mika János – Utasi Zoltán – Biró Csaba – Pézsesné Kónya Erika (2011): *Műholdakról távérzékelte adatok feldolgozása és hasznosítása*. EKF Matematikai és Informatikai Intézet, Eger.
- Mueller, Gerhard O. W. (1996): An Essay on Environmental Criminality. In: Edwards Sally M. – Edwards Terry D. – FIELDS Charles B. (eds): *Environmental Crime and Criminality*. Routledge Taylor&Francis Group. New York and London. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203726754>.
- Polt Péter (2016): A környezet és a természet elleni bűncselekmények. In: Polt Péter – Gasz Péter – Miskolci Barna – Török Tímea – Békés Ádám – Blaskó Béla – Czencz Zoltán – Csák Zsolt Elek – Balázs Gál István László – Geller Balázs József – Kóhalmi László – Lajtár István – Szűcs András – Török Zsolt – Vaskuti András (szerk.): *A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény nagykommentárja*. OPTEN Informatikai Kft., Budapest.

- Shover, Neal – Route, Aaron S. (2005): Environmental Crime. In: *Crime and Justice*. Vol. 32/2005. DOI: <https://doi.org/10.1086/655356>.
- White, Rob (2016): *Transnational Environmental Crime*. Routledge, New York. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315084589>.
- Wiener A. Imre (1992): Kerettényállások és büntetőjogi garanciák. In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta juridica et politica*. 1992/41. sz.

JOGFORRÁSOK

- 1995. évi LIII. törvény a környezet védelmének általános szabályairól.
- 1996. évi LIII. törvény a természet védelméről.
- 2009. évi XXXVII. törvény az erdőről, az erdő védelméről és az erdőgazdálkodásról.
- 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről.
- 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról.
- 67/1998. (IV. 3.) Korm. rendelet a védett és fokozottan védett életközösségekre vonatkozó korlátozásokról és tilalmakról.
- 13/2001. (V. 9.) KöM rendelet a védett és a fokozottan védett növény- és állatfajokról, a fokozottan védett barlangok köréről, valamint az Európai Közösségben természetvédelmi szempontból jelentős növény- és állatfajok közzétételéről.
- Az Alkotmánybíróság 14/2020. (VII. 6.) AB határozata.
- BH 305/1984. Kapcsolódó határozat: Győri Megyei Bíróság Bf. 342/1983. sz.
- BH 36/2007. Kapcsolódó határozat: Legfelsőbb Bíróság Bfv. II. 193/2005.
- BH 5/2009. Kapcsolódó határozat: Kúria Bfv.584/2007/9.